

УТОЧНЕННЯ ДО ДЖЕРЕЛ ТВОРІВ ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ "ТРЬОХ ЛІТ"

Ревізовано названі попередніми дослідниками джерела поезії Шевченка періоду "трьох літ", передусім послання "І мертвим, і живим...", вносено певні уточнення до них. Приділено увагу працям П.-Й. Шафарика "Славянские древности", "Листи до любезних земляків" Г. Квітки-Основ'яненка й перекладам О. Корсуна з В. Ганки і Ф.-Л. Челаковського, уміщених в альманасі "Сніп". Особливий вплив на поета у цей час справив О. Бодяньський. Можливо, Шевченко був ознайомлений із працею останнього "О народной поэзии славянских племен" (1837). Шевченків пошук української національної ідентичності прямо пов'язаний із пошуками національної слов'янської ідентичності, що їх розпочав О. Бодяньський, а також з думкою про те, що поезія є народною у тому випадку, коли її визначає історія народу.

Ключові слова: передтекст, творчий імпульс, джерела тексту, ремінісценція, алюзія, національна ідентичність.

Здається, джерела поеми Шевченка "І мертвим, і живим..." вже вивчені і то вичерпно. Йдеться про джерела в широкому значенні: і як передтекст, і як ідейний чи творчий імпульс. За жанровою належністю літературознавці пов'язують цей твір із традицією античного дружнього послання (Овідій, Гораций), романтичного російського послання (В. Жуковський, О. Пушкін, М. Лермонтов). Розглядаючи ремінісценції й алюзії, помічають перегуки з Біблією, українською полемічною, бурлескною літературою, викривальною одою і поезією російського декабризму [14, 320]. С. Смаль-Стоцький, який назвав послання "правдивим національним заповітом Шевченка", наголошував, що його форма була добре відома українському народові, відтак і самому поетові з церкви [13, 279]. Ю. Івакін, кваліфікуючи послання Шевченка як "національну сатиру" або зразок "усовістительної" сатири [5, 312, 313], виділив такі джерела тексту: послання апостола Йоанна, про що свідчить епіграф, Книга пророка Єремії, що відлунює в мотиві плачу наратора "на розпутьях велелюд-

них", псалми Давидові – про це сигналізує ремінісценція: "І не покивали б на вас головою". На думку Ю. Івакіна, переклад одного з віршів Ф.-Л. Челаковського, виконаний О. Корсуном, в якому є слова: "Ми то не ми, а тее-то, як його, німці!" [15, 213], відгукнувся у Шевченковому рядку: "І ми не ми, і я не я" [5, 326]. Погоджуючись з П. Приходьком, цей дослідник виділив як можливе джерело поеми книжку О. Бодянського "О народной поэзии славянских племен" (1837). Невідомо, чи читав Шевченко це дослідження, але у розмовах із О. Бодянським він, звичайно ж, торкався теми, якій згадана книжка присвячена. Маємо на увазі тезу, згідно з якою справжня поезія завжди є народною, бо її визначає історія народу. За О. Бодянським, історія народу позначалася не тільки на змісті, а й на поетичній формі фольклору, зокрема слов'янського, тому поезія чехів є ліричною, у словаків вона ідилічна, національні пісні поляків (краков'яки) також ліричні, сербські пісні натомість є епічними, у росіян вони оповідно-описові, а в українців драматичні. У своїй магістерській праці О. Бодянський чимало уваги приділив проблемі пошуку слов'янами власної національної ідентичності. Шевченко у посланні "І мертвим, і живим..." ставить питання саме про українську ідентичність. З цією метою він не тільки ревізує українську історію, звільняючись від фальшивих історичних міфів [3, 281], а й протиставляє власне розуміння української ідентичності її розумінню в українському панславізмі московського зразка [8, № 18, 213]. Ю. Івакін зауважив, що в часи романтизму питання національної самобутності (хоча воно й вужче порівняно з проблемою національної ідентичності, але в радянському літературознавстві уживалося як синонімічне) і в російському контексті пов'язувалося з критикою космополітизму. Наприклад, О. Бодянський писав: "Прошла уже пора соблазнительных идей космополитизма; народы Европы перестали рабски копировать один другого или перекраивать себя по какому-нибудь образцу, признанному безусловно изящным <...> прошла уже пора обезьянства. Нет, в настоящее время как всякое неделимое человеческого рода, так и всякий народ хочет оставаться тем, чем он есть, чем он может сделаться, чем суждено ему Провидением означить себя на поприще мира в ряду своих собратий, хочет

быть собой, жить своей коренной жизнью, мыслить своей головой, чувствовать своим сердцем, желать своей волей, действовать сам собой <...> сделаться вполне народным" [2, 4–5]. З цією думкою перегукується такий пасаж із послання, позначений емоційністю і їдкою іронією, але ніяк не пов'язаний із класовим і революційним осмисленням національної ідеї: "Нема на світі України, / Немає другого Дніпра, / А ви претесе на чужину / Шукати доброго добра, / Добра святого. Волі! волі! / Братерства братнього! / Найшли, / Несли, несли з чужого поля / І в Україну принесли / Великих слов велику силу, / Та й більш нічого"⁸.

Солідаризуючись із Є. Кирилюком, Ю. Івакін серед можливих текстів, які слугували творчим імпульсом для Шевченка, назвав книжку П.-Й. Шафарика "Славянские древности" (1837) й статтю Я. Коллара "О литературной взаимности между племенами и наречиями славянскими" (1840). Літературознавець детально спинився на романі П. Куліша "Михайло Чарнышенко" (1843), патетику якого висміяв Шевченко [5, 328, 330, 334–335]. У перші роки української незалежності В. Шубравський зіставив поему Шевченка з твором М. Язикова "До ненаших", що вийшов за рік до українського послання, підкресливши, що контраст в обох творах пояснюється різним статусом Росії й України й відмінністю суспільно-політичних поглядів обох поетів [17, 33].

На наш погляд, зазначені джерела все ж потребують певного доповнення і уточнення. Серед літературознавців саме Л. Білецький звернув увагу на те, що поеми Шевченка передували "Листи до любезних земляків" Г. Квітки-Основ'яненка, які він назвав першим в українській літературі перед Шевченком "посланням до української інтелігенції"⁹ [1, 242]. Однак

⁸ Тут і далі вірші Шевченка цит. за: *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: у 12 т. / Т. Шевченко. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 1.

⁹ Ю. Івакін адресатом поеми уважав ліберальне і "національно свідоме" українське панство [5, 313]. І. Кокурудз писав, що головна думка поеми полягає в тому, щоб "всі українці, пани і чорнороби, просвічені і темні обнялися разом" [8, № 17, с. 202]. Після відміни цензури радянських часів В. Шубравський визначив, що "твір адресований всьому українському народові <...> усім, хто жив, живе і житиме в Україні чи поза її межами. Ніякого поділу на соціальні стани..." [17, 32]. Нині усталилася думка, що послання адресоване українській нації.

Л. Білецький не вивів прямої генетичної спорідненості між цими творами. На нашу думку, Шевченків задум написати послання й заторкнути в ньому важливу для українців проблему власної національної ідентичності таки вкорінений у зазначених листах Г. Квітки-Основ'яненка, хоча більшою мірою листи, зокрема перший із них позначився на поемі Шевченка "Сон" ("У всякого своя доля"). Можливо, карикатурний образ Миколи І поет створив під впливом листів Г. Квітки-Основ'яненка, що побачили світ окремим виданням 1839 р. у Харкові. Квітка був для Шевченка безперечним авторитетом, але у поета, вочевидь, викликали спротив такі підлабузницькі рядки: "...один государ наш, імператор Николай Павлович, нехай його Бог, для нашого, і дітей, і унучат наших щастя, довго подержить у щасті і у здоров'ї! Як Бог на небесах, так він у нас на землі! І що то? Як отець милосердний! Таки словно як батько у сім'ї вбивається за усіх, доглядає за усіма <...>, так і він, його імператорське величество, ніч і день трудиться, над усім догляда, начальників поставля усюди і якомога повеліва і укази посила, щоб усюди була правда..." [7, 419–420]. Саме образу "нашого царя і отця", для якого "усі йому як діти", Шевченко подав альтернативний¹⁰ образ царя, що цвенькає, тицяє дулі своїм високим чиновникам, а з похмілля, нагадуючи ведмедя, гамселиць не тільки блюдолизів-царедворців, а й увесь православний народ. Доказом, що поет читав "Листи до любезних земляків", слугує й епітет "мерзенний", що його ужив Г. Квітка-Основ'яненко в контексті проблеми алкоголізму в Україні у XIX ст.: "Спить сердега і не чувствує, що собака прийшла, облизала його усюди, вилизала йому пику, і у роті усюди чепурненько... а далі і свиня підійшла, хрюка та облизує його, а він думає, що се жінка коло нього пестується, та знай поворочується та каже: "Не цілуй же мене, Домахо, годі ж, годі!" Тьфу гидкий та мерзенний!..." [7, 432]. У поета цей епітет трансформується в метафоричний образ "мерзенного каламаря", тобто зрусифікованого землячка-чиновника, ласого до хабарів. Можливо, у назві Шевченкового послання

¹⁰ Про альтернативу як один із головних творчих прийомів Шевченка писав В. Яременко [18, 195, 202].

відгукнулася й назва передмови Є. Гребінки до альманаху "Ластівка", що мала титул "Так собі до земляків" [3, 1–19].

Іншим можливим передтекстом послання "І мертвим, і живим..." був збірник О. Корсуна "Сніп" (1841), зокрема вміщений у ньому й суголосний думкам Г. Квітки-Основ'яненка про російського царя коментар укладача альманаха до вже згаданого Ю. Івакіним перекладу вірша Ф.-Л. Челаковського "Великий пташиний ярмарок", який в українському варіанті має назву "Від чого чапура живе біля моря і чому вона їсть жаб та гадюк". Розмірковуючи над долею слов'ян: одні опинилися під владою православного царя, інші – під німцем, О. Корсун віддав перевагу православному царю, про українців писав так: "І я, і ви, і усі ми, скільки нас і є, кохаємо її (Вкраїну. – *Р. Х.*) мов рідну мати. Та тільки от що: бачите, вона мати, а стало бить жінка <...> Так так-то: дякуйте Господу милосердному, що він не зоставив нас сиротами, що він дарував нам Рідного батька, Царя православного. Так бачите: ми не сироти, у нас є неня, є й Батько. А була й нам лиха година!.. Та ви ж таки чули, що нівечив нас гаспидський Лях зі своїм невірним королем <...> Спасибі Гетьману Хмельницькому, що добре нараїв дідам нашим; спасибі і дідам, що послушали Гетьмана" [15, 210–211]. Шевченко мав виразно альтернативний погляд і на російського царя, і на Б. Хмельницького. Доповнення потребує й коментар Ю. Івакіна щодо вміщених у "Снопі" перекладних творів. З "Краледворського рукопису" тут вміщено вірш під назвою "Рожа" в перекладі О. Корсуна [15, 224] й поезію "Олень" [15, 101–102] у перекладі М. Костомарова (Ієремії Галки). З книжки Ф.-Л. Челаковського "Відгомін російських пісень" (1829): "Великий пташиний ярмарок" [15, 213–217] і "Велика панахида" [15, 224–225] у виконанні укладача альманаху. Про те, що О. Корсун знав зб. "Відгомін російських пісень" [19], свідчать також його спогади: "Я взяв один раз по его (А. Метлинського. – *Р. Х.*) записке "Ohlas Pěsní Russkich" Чеха Челаковского и три томика Мицкевича" [10, 207]. У "Снопі" знаходимо також чотири переклади О. Корсуна з В. Ганки, конкретно зі збірки "Ганчині пісні" [20], яка була видана 1841 р. в Празі: "Про себе самого" [15, 227], свій переклад О. Корсун присвятив В. Ганці, "Горе" [15, 226], "Гарна дів-

чина" [15, 227–228] і "Серце" [15, 226–227]. Прикметно, що перекладач змінив не тільки строфічну побудову окремих віршів, а і їхні назви, наприклад, "Серце" в оригіналі називається "Hněw" [20, 17–18], "Гарна дівчина" – "Smil" [20, 77–78], "Горе" – "Žalost" [20, 79–80]. На нашу думку, вірш "Про себе самого" (в оригіналі "Na sebe" [20, 52–53]) справив вплив на шевченківський образ двох Іванів з "Великого льоху": "Один буде, як той Гонта, / Катів катувати! / Другий буде... оце вже наш! / Катам помагати". У перекладі О. Корсуна вірш В. Ганки звучить так: "Коли б знала я, мій синашечку, / Що з тебе буде добрий чех, – / Обернула би тебе рожами / Та васильками! ... / Коли б відала, малий хлопчику, / Що з тебе буде лихий, зрадливий чех, – / Спеленала би у рогоженьку / Та з рогожію в терни б кинула!".

Чи не найцікавішим і не найважливішим джерелом Шевченкового послання "І мертвим, і живим..." є книжка П.-Й. Шафарика "Славянские древности". Перші дві книги цієї праці побачили світ у 1837 р. в перекладі О. Бодяньського, повністю вона вийшла друком у 1847 р. Хоча М. Драгоманов писав, що "уривки європейських політичних думок, які потрапляли в уха Шевченка од полтавських панів, були для нього корисніші, ніж уривки з Шафарика й Ганки, яких, певно, поет ніколи і в руки не брав" [4, 37], інтертекстуальний аналіз Шевченкової творчості все ж свідчить, що думки П.-Й. Шафарика таки були важливіми. Саме у першому томі праці останнього містяться історичні відомості про слов'ян, зокрема про їхнє походження. Ю. Івакін, посилаючись на Є. Кирилюка, слушно пов'язує відомий рядок із послання: "Німець скаже: "Ви могли"" з тим, що Шевченкові була відома теорія про монгольське походження слов'ян. Про це поет міг прочитати у згаданій книжці П.-Й. Шафарика. Є. Кирилюк, а за ним і Ю. Івакін цитують відповідне місце з першого видання цієї праці: "Одни только те писатели, для коих в их тесном кругозоре познаний мир славянский еще по сю пору покрыт непроницаемым мраком, не перестают, вопреки просвещению нашего века, причислять народ славянский к племени монгольскому..." [5, 328–329], називають імена істориків В. Шюца й І. Л. Паррота, що їх П.-Й. Шафарик виносить у примітку. Однак коментуючи викриття позиченої "мудрості":

""Добре, брате, / Що ж ти такеє?" / "Нехай скаже / Німець. Ми не знаєм"" й сам образ "куцого німця узлуватого", Ю. Івакін заперечує С. Смаль-Стоцькому, який, посилаючись на згадку про Карамзіна у "Великому льосі", стверджував, наче Шевченко і в даному разі мав на увазі передусім Карамзіна. Ю. Івакін зазначає, що ""німець" тут – не якась конкретна особа, а уособлення того європейського, передусім німецького гелертерства (відірвана від життя вченість. – *Р. Х.*), перед яким сліпо схиляються освічені "земляки" поета" [5, 327]. Напевно, Ю. Івакін має рацію, бо й П.-Й. Шафарик відкидав німецькі теорії походження слов'ян, які затіняли проблему, а не прояснювали її: "...почти ни об одном ученом историческом предмете не было столько предложено и пущено в свет ложных мнений, особенно копотливыми и вечно вдающимися в крайность немцами, как об упомянутых нами древнеевропейских народах" [16, 12–14]. Зрештою чеський історик прямо пише, що "мы очень хорошо знаем, что истинное величие и слава народа основывается вовсе не на одном лишь случайном племенном сродстве, и мы не потому, собственно, возстаем против присоединения нас к скифам, монголам, Чуди и т. п., что считаем это безчестным и подлым, но единственно потому, что оно основывается на обмане и неправде" [16, 72, примітка]. О. Бодянський також критично ставився до німецьких теорій, не тільки тих, що стосувалися походження слов'ян, а й теорій про походження Русі. Швидше за все він розмовляв про це із Шевченком. Отже, якщо припустити, що поет не читав самого П.-Й. Шафарика, то міг почути про нього від О. Бодянського. Згадка про німця, який говорить: "Ви слав'яне" сигналізує, що поет був обізнаний і з норманською теорією, згідно з якою плем'я русь у часи експансії вікінгів, яких у Європі називали ще норманами, прийшло на слов'янські землі зі Скандинавії. Теорію, за якою варяги були творцями перших форм державності у східних слов'ян, також висунули історики німецького походження Г.-Ф. Міллер і Г.-З. Баєр, її підтримував М. Погодін. Натомість М. Костомаров і О. Бодянський були її опонентами. Відкритий диспут між М. Костомаровим і М. Погодіним на цю тему відбувся 1860 р., ще за життя поета.

У даному разі важливо, що дискусія про національну ідентичність українців, яка не припиняється от вже кілька сотень років, знайшла своє відображення й у посланні Шевченка. Поет, як відомо, не відкидав "чужої" мудрості, але уважав за потрібне ставитися до неї критично. Щодо власної історії, яка у посланні ототожнюється з "доброю" і з "лихою славою", то Шевченко передусім наголошує на моральній стороні питання. Поета хвилювало минуле. Однак минуле змінити не можна, з минулого можна лише висувати урок, тому погляд Шевченка звернений на сучасність і спрямований у майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецький Л. Пояснювальні статті. Посланіє / Л. Білецький // Шевченко Т. Кобзар: у 4 т. – Вінніпег : Видав. спілка "Тризуб", 1952. – Т. 2. – 468 с.
2. [Бодянский Й.] О народной поэзии славянских племен: разсуждение на степень Магистра Философского Факультета первого Отделения, кандидата Московского университета, Йосифа Бодянского / Й. Бодянский. – М. : В типографий Николая Степанова, 1837. – 154 с.
3. Гребінка Є. Так собі до земляків / Є. Гребінка // Ластовка: Сочиненія на Малороссійском языке гт. Л. Боровиковскаго, Е. Гребенки, Грыцька Основьяненка, В. Забілы, Й. Котляревскаго, Кореницкаго, П. Кулеша, Мартавицкаго, П. Писаревскаго, А. Чужбинскаго, Т. Шевченка, С. Шерепери й других: Повести и рассказы, некоторыя наподння малороссійскія песни, поговорки, пословицы, стихотворенія й сказки. – СПб. : Изд. книгопродавца В. Полякова. [Тип. Имп. Рос. Акад.], 1841. – С. 1–19.
4. Драгоманов М. Шевченко, українофіли й соціалізм / М. Драгоманов // Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / упоряд. І. С. Романченко ; гол. ред. О. Є. Засенко. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 7–133.
5. Івакін Ю. Коментар до "Кобзаря" Шевченка / Ю. Івакін. – К. : Наук. думка, 1964. – 372 с.
6. Кирилюк Є. Тарас Шевченко. Життя і творчість / Є. Кирилюк. – К. : Держлітвидав України, 1959. – 675 с.
7. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Листи до любезних земляків [1839] / Г. Ф. Квітка-Основ'яненко // Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Зібрання творів : у 7 т. – К. : Наук. думка, 1981. – Т. 7. – С. 418–434.
8. Кокорудз І. "Посланіє" Шевченка. Естетично-критична студія / І. Кокорудз // Зоря. – 1885. – № 15/16–19.
9. Колар Йоанн. О литературной взаимности между племенами и наречиями славянскими / Йоанн Колар // Отечественные записки. – 1840. – Т. 8. – № 1. – С. 1–24; – № 2. – С. 65–94.
10. Корсунов А. Н. И. Костомаров / А. Корсунов // Русский архив. – 1890. – № 10. – С. 199–221.

11. Огоновський О. Критично-естетичний погляд на декотрі поезії Тараса Шевченка. І живим, і мертвим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє / О. Огоновський // Правда. – 1873. – № 1. – С. 24–38.
12. Приходько П. Г. Шевченко й український романтизм / П. Г. Приходько. – К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1963. – 316 с.
13. Смаль-Стоцький С. "Посланіє" / С. Смаль-Стоцький // Шевченко Т. По-вне видання творів / Т. Шевченко. – Чікаго, 1961. – Т. 2. – С. 278–287.
14. Смілянська В. "І мертвим і живим..." / В. Смілянська // Смілянська В. Шевченкознавчі розмисли : зб. наук. праць. – К. : Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2005. – С. 320–326.
15. Сніпъ: український новорочник. – Х. : Друковано в університетській штампарні, 1841. – 230 с.
16. [Шафарик П. Й.] Славянскє древности / 2-е изд.; пер. О. М. Бодянского. – М. : В университетской типографии, 1847. – Т. 1. – Кн. . – 442 с.
17. Шубравський В. Два послання – два світи / В. Шубравський // СіЧ. – 1992. – № 3. – С. 31–34.
18. Яременко В. Історіософія Шевченкової поеми "Великий льох" за історіографічним виміром та його символічним вираженням / В. Яременко // Тарас Шевченко. Текст і контекст. Великий льох. – Черкаси : Брама–Україна, 2013. – С. 186–204.
19. [Čelakovský František Ladislav]. Ohlas pjsnjRuských, od ČelakovskéhoFr. Lad. / [L. F. Čelakovský]. – Praha, 1829. – 98 s.
20. [Hanka V.] Hankowy pjsně / [V. Hanka]. – Praha, 1841. – 144 s.

REFERENCES

1. Bilets'kyu, L. (1952). Po yasnyuval'ni statti. Poslaniye [Explanatory articles. Epistle]. *Shevchenko T. Kobzar: u 4 t. – Shevchenko T. Kobzar* (Vols. 1-4). Vinnipeg: Vydavnycha spilka "Tryzub" [in Ukrainian].
2. Bodyanskyu, Y. (1837) *O narodnoy poezyi slavyanskykh plemen: razsuzhdenye na stepen' Mahystra Fylosofskoho Fakul'teta pervoho Otdelenyya, kandydata Moskovskoho unyversyteta, Yosyfa Bodyanskoho* [On the folk poetry of Slavic tribes: the dismissal of the degree of the Master of the Faculty of Philosophy Faculty of the First Division, candidate of Moscow University, Yosif Bodjansky]. M.: V typohrafyy Nikolaya Stepanova [in Russian].
3. Hrebinka, Ye. (1841). Tak sobi do zemlyakiv [So to my fellow countrymen]. *Lastovka: Sochyneniya na Malopossiyskom yazyke hh. L. Borovykovskaho, E. Hrebenky, Hryts'ka Osnov'yanenka, V. Zabil'y, Y. Kotlyarevskaho, Kopenytskaho, P. Kulesha, Martavytskaho, P. Pysarevskaho, A. Chuzhbinskaho, T. Shevchenka, S. Shereperi y druiykh: Povesty y razskazy, nekotoryya narodnyya malorossiyskiya pesny, pohovorky, poslovytsy, stykhotvoreniya y skazky – Lastovka: Works in the Malorossiysky language. L. Borovikovsky, E. Grebenka, Grytska Osnovyanka, V. Zabil'y, J. Kotlyarevsky, Korenitsky, P. Kulesha, Martaviitsky, P. Pisarevsky, A. Chuzhbinsky, T. Shevchenko, S. Shereperi and others: Novels and*

stories, some outdoor malorossii songs, sayings, proverbs, poems and fairy tales. SPb.: Yzd. knyhoprodavtsa V. Polyakova. [Typ. Ymp. Ros. Akad.] [in Ukrainian].

4. Drahomanov, M. (1970). Shevchenko, ukraïynofily y sotsializm [Shevchenko, Ukrainianophiles and socialism]. *Drahomanov M. Literaturno-publytsystychni pratsi – Drahomanov M. Literary and journalistic works*. (Vol. 2), (pp. 7–133). K.: Nauk. Dumka [in Ukrainian].

5. Ivakin, Yu. (1964). *Komentar do "Kobzarya" Shevchenka [Commentary on "Kobzar" by Shevchenko]*. K.: Nauk. Dumka [in Ukrainian].

6. Krylyuk, Ye. (1959). *Taras Shevchenko. Zhyttya i tvorchist' [Taras Shevchenko. Life and creativity]*. K.: Derzhlitvydav Ukrayiny [in Ukrainian].

7. Kvitka-Osnov'yanenko, H. F. (1981). Lysty do lyubeznykh zemlyakiv [1839] [Letters to my fellow countrymen]. *Kvitka-Osnov'yanenko H. F. Zib-rannya tvoriv: u 7 t. – Kvitka-Osnovyanenko GF Collected works*. (Vols. 1-7). K.: Nauk. Dumka [in Ukrainian].

8. Kokorudz, I. (1885). "Poslaniye" Shevchenka. Estetychno-krytychna studiia ["Epistle" by Shevchenko. Aesthetically critical studio]. *Zorya – Dawn*, 15/16, 17, 18, 188–190, 213–215, 224–225 [in Ukrainian].

9. Kolar, Yoann. (1840). O lyteraturnoy vzaymnosti mezhdu plemenamy y narechyyamy slavyanskymy [On the literary reciprocity between the tribes and adverbs Slavic]. *Otechestvennye zapysky – Domestic notes* (Vol. 8), (Issue 1), (Issue 2), (pp. 1–24), (pp. 65–94) [in Russian].

10. Korsunov, A. (1890). N. Y. Kostomarov [N. I. Kostomarov]. *Russkyy arkhiv – Russian archive*, 10, 199–221 [in Russian].

11. Ohonovs'kyy, O. (1873). Krytychno-estetychnyy pohlyad na dekotri poeziyi Tarasa Shevchenka. I zhyvym, i mertvym, i nenarodzhenyym zemlyakam moyim v Ukrayni i ne v Ukrayni moye druzhnyeye poslaniye [Critically-aesthetic look at some of Taras Shevchenko's poetry. Both living and dead and unborn fellow countrymen in Ukraine and not in Ukraine, my friend sends me]. *Pravda – Truth*, 1, 24–38 [in Ukrainian].

12. Prykhod'ko, P. H. (1963). *Shevchenko y ukraïyns'kyy romantyzm [Shevchenko and Ukrainian romanticism]*. K.: Vydavnytstvo Akademiyi nauk URSR [in Ukrainian].

13. Smal'-Stots'kyy, S. (1961). "Poslaniye" ["Epistle"]. *Shevchenko T. Povne vydannyya tvoriv Tarasa Shevchenka – Shevchenko T. Full edition of works by Taras Shevchenko*. Chikago [in Ukrainian].

14. Smilyans'ka, V. (2005). "I mertvym i zhyvym..." ["And dead and alive..."]. *Shevchenkoznavchi rozmysly – Shevchenko studies*. K.: Instytut literatury im. T. H. Shevchenka [in Ukrainian].

15. Snjpȓ: ukraïyns'kyy novorochnyk – Sheaf: Ukrainian New Year's Eve. (1841). Kh.: Drukovano v universytets'kyy shtamparni.

16. [Shafaryk P. Y.] (1847). *Slavyanskyye drevnosty [Slavic antiquities]*. M.: V unyversytetskoy typohrafiy [in Russian].

17. Shubravs'kyy, V. (1992). Dva poslannyya – dva svity [Two messages are two worlds]. *Slovo I Chas – Word and Time*, 3, 31–34 [in Ukrainian].

18. Yaremenko, V. (2013). Istoriosofiya Shevchenkovoyi poemy "Velykyy l'okh" za istoriohrafichnym vymyrom ta yoho symvolichnym vyrazhennyam [The historiog-

raphy of Shevchenko's poem "The Great Cellar" on the historiographical dimension and its symbolic expression]. *Taras Shevchenko. Tekst i kontekst. Velykyy l'okh – Taras Shevchenko. Text and context. Great cellar*. Cherkasy: Brama–Ukrayina [in Ukrainian].

19. [Čelakovský, František Ladislav]. (1829). *Ohlas pjsnj Ruských, od Čelakovského Fr. Lad [Repent of Russians, from Chelakovskyy Fr. Lad.]*. – Praha [in Czech].

20. [Hanka, V.](1841). *Hankowy pjsně [Ganka's songs]*. – Praha [in Czech].

Надійшла до редколегії 20.09.18

R. Kharchuk, Senior Research Fellow

Taras Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine

THE CERTAIN REFINEMENTS TO THE SOURCES OF SHEVCHENKO'S "THREE YEARS" POEMS

The author of the article revises the well-known sources of Shevchenko's message "To the dead and alive...", introducing certain clarifications to them. At the same time, she reviews how these same sources have affected some other poetry of the "three years" period. She abandons the work of P.-J. Šafárik "Slavic antiquities" in the translation of O. Bodiansky. In her opinion, if the poet even did not read this work, he knew about the ideas of P.-Y. Šafárik, in particular, the thoughts about the origin of the Slavs from O. Bodiansky. Also, "Letters to dear fellow countrymen" by G. Kvitka-Osnoyanyenko influenced on Shevchenko's message "To the dead and alive...", much more they responded in the poem "The dream – Everyone has his own destiny". These letters became the basis for the alternative Shevchenko's view on the Russian tsar. O. Korsun's translations of V. Hanka and F. L. Chelakovsky contained in the almanac "Snip", influenced Shevchenko's critique of Nicholas I and responded to the poem "The Huge Cellar". The author believes that O. Bodiansky had a special influence on the poet at that time. Perhaps Shevchenko was acquainted with his work "About the People's Poetry of the Slavic Tribes" (1837). Shevchenko's search for the Ukrainian national identity is directly related to the search for the national Slavic identity, launched by O. Bodiansky, as well as the idea that poetry is folk in the case when it is determined by the history of the people. Shevchenko did not revised Ukrainian history and freed from false historical myths only, but also opposed his own understanding of the Ukrainian identity of its understanding in the Ukrainian pan-Slavism of the Moscow model. The discussion about the national identity of Ukrainians, which has not stopped for several hundred years, was also reflected in Shevchenko's message. The poet, as known, did not reject "someone else's" wisdom, but considered it necessary to treat it critically. As for his own history, which is identified with the "good" and "evil of glory" in the message, Shevchenko emphasized the moral sense of it. The poet was worried about the past. However, the past can not be changed, it can be a lesson, therefore, Shevchenko's view is directed at the present and to the future.

Key words: pretext, creative impulse, sources of text, reminiscence, allusion, national identity.